

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

економічної теорії

на тему:

**«Аналіз стану і тенденцій розвитку ринку нафти і нафтопродуктів
(національний аспект)»**

Студента 2 курсу групи ОПЗ-21

Перепічки І. І.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук

Вірковська А. А.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017 р.

План

Вступ

1. Ринок нафти і нафтопродуктів в системі ринків недосконалої конкуренції.
2. Оцінка динаміки розвитку та сучасного стану функціонування нафтового ринку і нафтопродуктів в Україні.
3. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів і нафти України.

Висновки

Список використаних джерел

Зміст

Вступ.....	4
1. Ринок нафти і нафтопродуктів в системі ринків недосконалої конкуренції.....	6
2. Оцінка динаміки розвитку та сучасного стану функціонування нафтового ринку і нафтопродуктів в Україні.....	12
3. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів і нафти України.....	17
Висновки.....	23
Список використаних джерел.....	25

Вступ

Актуальність і новизна теми дослідження. Енергетичні ринки мають глобальний характер. Нафта та газ надходять з усіх куточків земної кулі з Каспії, Росії, Близького Сходу, Африки, Південної та Північної Америки. Але останнім часом спостерігається нестабільність на світовому ринку нафти. За останні роки світова економіка розвивалася дуже швидкими темпами, що зумовило підвищення попиту на нафту, яка на сьогодні використовується як сировина для багатьох галузей промисловості. Зріст попиту призводить до підвищення цін на сировину, що, в свою чергу, значно впливає на подальший розвиток світової економіки.

Імпортери визначають свої джерела енергоносіїв, виходячи з пропозиції ціни та якості, вибираючи для своїх потреб конкурентно найвигідніше джерело. Все частіше якість палива та високі екологічні стандарти впливають на вибір постачальника. Для того, щоб мати успіх на цьому міжнародному ринку, країни мають бути здатними конкурувати як постачальники та транспортери, а також як ефективні споживачі енергії, яку вони використовують.

Україна є гравцем на цьому глобальному ринку. Її майбутні дії фундаментальним чином визначатимуть, чи оберне Україна цей ринок на свою користь і забезпечить собі місце європейського транзитного центру, чи виявиться жертвою більш агресивних конкурентів.

Нафтова промисловість відіграє значну роль в економіці країни, адже вона забезпечує більшість галузей народного господарства необхідною сировиною, продуктами нафтопереробки. Нафта була і залишається стратегічною сировиною і одним з найважливіших факторів економічної незалежності будь-якої держави.

Дослідженнями ринку нафти та нафтопродуктів України займалися такі сучасні науковці: О. Соскін, І. Барабаш, В. Ніколаєв, В. Дутчак, В. Саприкін, К. Бородін, Ю. Березовська та інші.

Необхідність підвищення ефективності української нафтопереробної промисловості зумовлює об'єктивно нагальну потребу в подальших спеціальних економічних дослідженнях. В Україні досі немає фундаментальних досліджень з цієї теми. Раніше виконані роботи, в тому числі державні програми, носять

переважно технологічний характер, тоді як їх економічні аспекти базуються переважно на постулатах централізованої економіки і не повністю враховують особливості ринкових відносин.

На сьогодні Україна посідає 19 місце в світі з видобутку нафти при щорічному видобутку 3-4 млн. тонн. Потреби країни в нафті становлять 35-40 млн. тонн на рік. Забезпечуючи їх лише на 15% за рахунок власного видобутку, Україна залишиться імпортером нафти, навіть якщо справдяться найоптимістичніші прогнози щодо власного видобутку цих ресурсів.

Метою курсової роботи є дослідження ринку нафти та нафтопродуктів в системі ринків недосконалої конкуренції та місце України в контексті даного ринку.

Завданнями курсової роботи є:

1. Визначення ринку нафти та нафтопродуктів в системі ринків недосконалої конкуренції
2. Оцінка динаміки розвитку та сучасного стану функціонування нафтового ринку і нафтопродуктів в Україні
3. Характеристика проблем та перспектив розвитку ринку нафтопродуктів і нафти України

Об'єкт дослідження: ринок нафти та нафтопродуктів в економічній системі.

Предмет дослідження: перспективи розвитку ринку нафти та нафтопродуктів у світі та роль України на міжнародному ринку нафти.

1. Ринок нафти і нафтопродуктів в системі ринків недосконалої конкуренції.

Ринок нафти та нафтопродуктів можна розглядати як місце здійснення купівлі-продажу нафти та нафтопродуктів. Можна виокремити такі види ринків:

- 1) за напрямком товарних потоків: внутрішній, зовнішній;
- 2) за регіональною приналежністю центрів торгівлі нафтою та нафтопродуктами: південно-азійський, близькосхідний, російський, європейський, латиноамериканський, північноамериканський та ін.;
- 3) за обсягами попиту та пропозиції: світовий, міжрегіональний, регіональний, національний. З іншого боку, ринок нафти та нафтопродуктів як економічну категорію можна розглядати як сукупність економічних відносин між суб'єктами (нафтовидобувачами, нафтоперевізниками, нафтопереробниками, нафтотрейдерами та споживачами) господарчої діяльності, що спрямовані на реалізацію їх економічних інтересів. Відповідно, сферами такого ринку є сфери перероблення, транспортування, зберігання і використання моторного бензину, дизельного палива та їхніх замінників [6, с.5-7].

Слід виділити декілька груп суб'єктів даного ринку, взаємодіючих і конкуруючих в процесі реалізації продукції нафтопереробного комплексу:

- виробники нафтопродуктів: приватні компанії, що володіють нафтопереробними активами (контролюють їх); підприємства з державною часткою власності, що володіють нафтовидобувними чи нафтопереробними активами; власники нафтопереробних заводів малої потужності (міні-НПЗ);
- учасники гуртового сегменту ринку нафтопродуктів, що не володіють нафтовидобувними чи нафтопереробними активами й мережами автозаправних станцій (далі — АЗС);
- власники АЗС, які володіють нафтопереробними активами чи контролюють їх: мережі підприємств із державною часткою власності; мережі приватних компаній;

-власники АЗС, які не володіють нафтопереробними активами: приватні компанії, що розвивають загальнонаціональні мережі АЗС; приватні компанії, що управляють мережами АЗС в одному-трьох регіонах України; приватні компанії та підприємці, що володіють однією чи декількома АЗС;

— споживачі нафтопродуктів: суб'єкти господарювання, що провадять свою діяльність на автомобільному ринку та ринку автомобільних перевезень; сільськогосподарські товаровиробники; приватні власники транспортних засобів. Основною умовою ефективного розвитку ринку нафтопродуктів є створення сприятливих умов для здійснення результативної діяльності його учасників, тобто необхідним є формування середовища «здорової» конкуренції. Ринок нафти та нафтопродуктів має низку специфічних рис, що відрізняють його не лише від товарних, але й від сировинних ринків. Більшість сучасних ринків є ринками споживачів, що спонукає продавців збільшувати свої прибутки за рахунок підвищення якості або зменшення ціни продукту, тобто стимулює відтворення господарських відносин. Ринок нафти у цьому контексті сприяє розвитку спекулятивних операцій, оскільки через жорстку урегульованість, що формується продавцями, він не може бути в сучасних умовах ринком споживача. Іншим наслідком змови продавців на ринках нафти та нафтопродуктів є відсутність або суттєве послаблення конкуренції, яка є однією з основних ознак сучасних товарних та сировинних ринків. Головні продавці нафти намагаються формувати дефіцитний ринок, а отже, покупці конкурують між собою за ресурс, що призводить до нових кон'юнктурних коливань та нестабільності. Отже, на відміну від інших ринків, ринок нафти та нафтопродуктів не є конкурентним, а світовий ринок нафти визначається як олігополістичний. З точки зору об'єктів торгівлі на ринку нафти та нафтопродуктів можна виділити наступні його види:

1. Ринки сировини (товарної) нафти;
2. Ринки нафтових палив: бензини, дизельне паливо, реактивне паливо, паливо моторне, паливо пічне побутове;
3. Ринки продуктів нафтопереробки: олія, мастила, присадки, бітум, мазут топковий і флотський, газосвітлювальний, інші нафтопродукти;

4. Ринки продуктів нафтохімії: розчинники нафтові, парафін, стеарин, смоли, олива, інше [6, с.5-7].

На початок XXI століття нафта залишається найважливішим світовим енергетичним ресурсом і найбільшим об'єктом міжнародної торгівлі. Разом з тим нафта є вичерпним ресурсом і за наявними відносно новими прогнозами при поточному рівні видобутку світова забезпеченість нафтою складає принаймні близько 40-50 років [4, с. 8-11]. Найбільші запаси нафти - близько 25% всіх світових запасів - знаходяться на території Саудівської Аравії. Запаси нафти в Росії становлять приблизно 5,5% світового - близько 8 млрд. тонн, в США - близько 4 млрд. тонн (2,2% загальносвітових), (рис. 1.1).

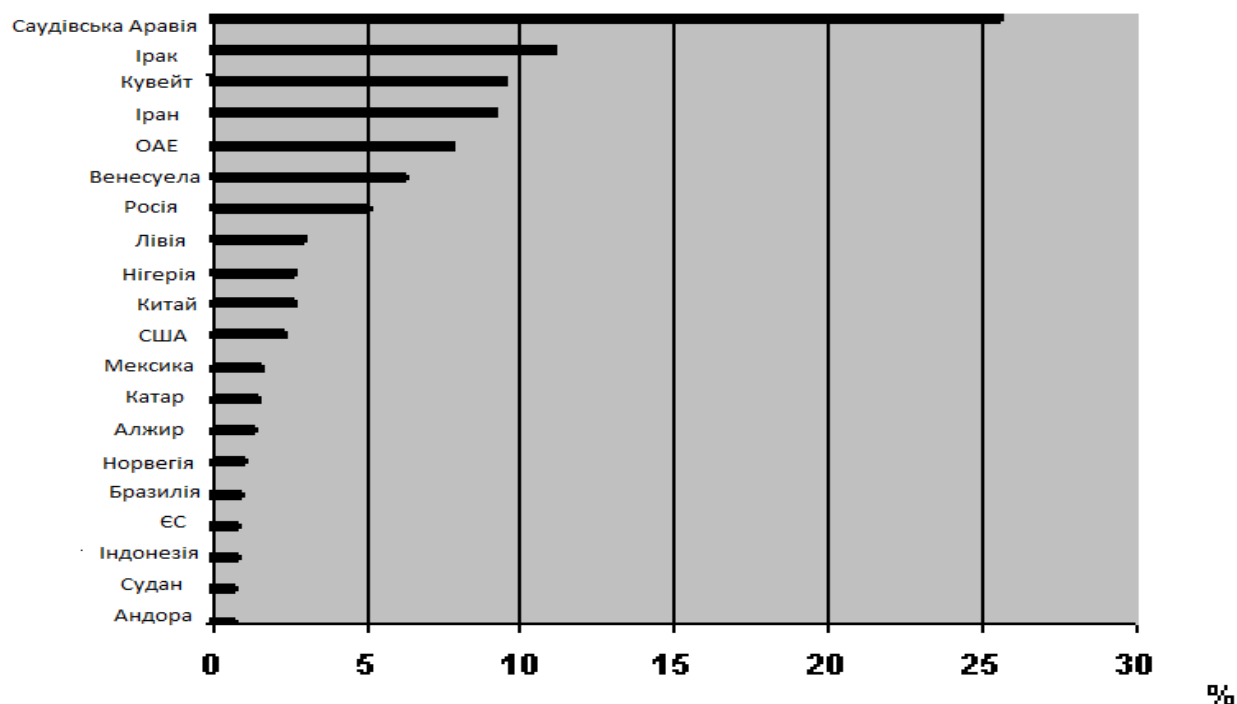

Рис. 1.1. Країни, що володіють нафтовими запасами.[8]

Експорт нафти в Саудівській Аравії забезпечує 90-95% надходжень у скарбницю від загального експорту, що становить близько 40% Внутрішнього Валового Продукту (ВВП) країни. Незважаючи на те, що Саудівська Аравія має близько 80 нафтових і газових родовищ і понад 1000 свердловин, більше половини запасів нафти міститься тільки у восьми родовищах, що включають Гавар (найбільше у світі нафтове родовище на узбережжі із запасами в 70 мільярдів барелів) і Сафания (найбільше у світі шельфове нафтове родовище із

запасами в 19 мільярдів барелів). Основні нафтоносні структури Гавара (з півночі на південь) це Айн Дар, Шедгам, Уфманьях, Фарзан, Гавар, Аль-Видалити і Харадх. Крім усього, добивної потенціал тільки одного родовища Гавар становить близько половини від загального добивного потенціалу країни.

Нейтральна зона містить близько 5 мільйонів барелів доведених нафтових запасів. Саудівська Аравія є ключовим постачальником сирової нафти в США, Європу і Японію. Тим не менш, в останні роки, Західно - Хемшірські виробники (Венесуела, Канада і Мексика) змінили Арабське домінуюче становище на ринку США. Сьогодні понад 40% Саудівської сирової нафти, а також продуктів її переробки йдуть на ринки Азії.

Світовим лідером з видобутку нафти є Саудівська Аравія - більше 1,2 млн. тонн / день. Світовим лідером по споживанню нафти є США - більше 2,6 млн. тонн / день. Трохи менше споживають країни Європейського союзу - приблизно 1,9 млн. тонн / день, (рис. 1.2).

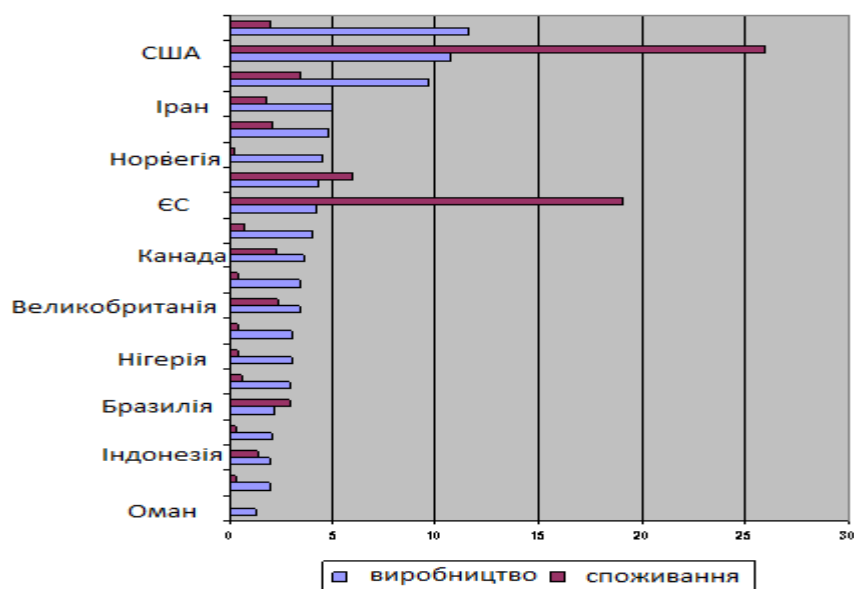

Рис. 1.2. Виробництво і споживання нафти по країнах.[8]

Світовий ринок нафти традиційно характеризується високим ступенем монополізації: на 18 найбільших нафтовидобувних компаній припадає близько 60% світового видобутку нафти, причому лише 5 з них є приватними компаніями, а решта - державні. Характерно при цьому, що найбільші державні нафтовидобувні компанії мають, як правило, істотно більш високий рівень забезпеченості нафтовими запасами, тоді як у великих приватних компаній рівень забезпеченості становить 8-13 років, який є з їхньої точки зору економічно, більш оправданим[5, с. 5-7].

На світовому ринку нафти є ряд чинників, що впливають на попит і пропозицію, що у свою чергу формує ціну на нафті. Найважливішими факторами, що впливають на попит є:

1. динаміка розвитку світової економіки;
2. комерційні запаси в країнах ОЕПС;
3. клімат в країнах - основних споживачах нафти.

У формуванні пропозиції нафти найважливішими є наступні фактори:

1. обсяги пропозиції країнами ОПЕК;
2. нафтова політика інших країн - великих експортерів нафти.

У довгостроковому плані найважливішими чинниками, що впливають на нафторинок, є:

1. Підвищення ефективності споживання паливних ресурсів, а також посилення ролі енергозберігаючих технологій в господарській діяльності розвинених країн світу за рахунок науково-технічного прогресу. Останнім часом спостерігається тенденція зниження енергоємності розвинених країн.

2. Динаміка приросту світового населення.
3. Всі зростаючу роль починає грати екологічний фактор.

4. стан справ з загальнопланетарний запасами нафти. Очікується, що світовий нафтовидобуток з традиційних джерел в період між 2010 і 2020 рр.. досягне свого піку, а потім почне поступово знижуватися. Тому в період 2010-2020 рр.. почнуть посилено освоюватися, незважаючи на значні фінансові витрати, «нетрадиційні» джерела енергії.

Таким чином, всі ці фактори у своїй сукупності є основними чинниками - індикаторами у формуванні цін на світовому ринку нафти.

Світовий попит на нафту в середньостроковій перспективі, як прогнозується, буде продовжувати зростати.

Прогнозуються відносно високі темпи приросту споживання нафти. МЕА передбачає, що в середньому по світу вони складуть 1,9%, у тому числі 0,8% - у промислово розвинених країнах, 2,9% - у країнах, що розвиваються з перехідною економікою. Найбільш динамічно зростатиме цей показник у Китаї (4,6%), Південної Азії (4,2%), у Східній Азії (3,6%), в Африці і Латинській Америці (2,5%) [9].

Ситуація на світовому нафтовому ринку і реальні інтереси його основних учасників дозволяють прогнозувати стабільно високий рівень на нафту в найближчій перспективі. Тому очікується сприятлива кон'юнктура для виробників і експортерів нафти;

Нафта в період до 2020 року буде домінуючим джерелом енергії;

Основними імпортерами нафти в середньостроковий період будуть країни Південно-Східної Азії, Центральної та Східної Європи;

Для уникнення монопольної залежності світової економіки від нафти ОПЕК частина держав буде прагнути до диверсифікації джерел нафтопостачання, що у свою чергу зумовить можливість освоєння відносно важкодоступних родовищ, альтернативних нафти ОПЕК.[8]

2. Оцінка динаміки розвитку та сучасного стану функціонування нафтового ринку і нафтопродуктів в Україні

Пропозиція на українському ринку створюється за рахунок імпорту і досить незначних обсягів власного видобутку, який відшкодовує лише 16-20% потреби країни в сирій нафті. Видобуток відбувається в Чернігівській, Сумській і Полтавській областях., а також у Прикарпатті. Загальний обсяг нафти, що добувається в Україні, зараз не перевищує 4 млн. т., при потребах 32-35 млн. т. [1 с. 127]. Собівартість добування нафти висока, оскільки добування здійснюється методом підвищення тиску нафти через накачування у свердловини гарячої води. Причорноморський район є найбільш перспективним з нафтовидобутку, охоплює Причорноморську западину, Керченську протоку, північно-західну частину акваторії Чорного й Азовського морів. Зараз нафта добувається з покладів „Штормове” і „Дельфін” за участю Британсько-Голландської компанії „Shell” [2, с 97].

Найбільшою нафтовидобувною компанією України є напівприватна компанія „Укрнафта”, на яку припадає біля 3/4 сумарного видобутку нафти і газового конденсату в країні. Частка компаній, які займаються мілким видобутком української нафти складає 4,2 %. Крім ДП НАК „Нафтогаз” і НАК „Надра України” офіційно в країні видобувають нафту і газовий конденсат 15 підприємств, найбільші з них – Полтавська газонафтова компанія, Бориславська нафтова компанія і підприємство „Нафтогазовидобуток”. За даними компанії „Укрнафта”, при її участі в нафтовидобутку працюють 4 спільних підприємства, а також 18 договорів про спільну інвестиційну діяльність, в тому числі 4 – з іноземними компаніями [3, с 9].

Взагалі можна виділити три умовні етапи розвитку українського незалежного ринку нафтопродуктів. Хоча «незалежність» його була радше декларативною, аніж реальною — завжди відчувалася залежність від імпортного палива чи сировини. Перший етап вирізнявся різким зниженням виробництва і збільшенням імпорту готових нафтопродуктів; другий — формуванням компаній

навколо виробників палива з давальницькою формою переробки сировини; третій — початком формування транснаціональних вертикально-інтегрованих компаній за участю українських виробників і іноземних НК, а також із залученням тендерів[6].

Третій етап фактично розпочався весною 2011 року, старт якому дала джоберська кампанія ПП «ГНК-Україна».

Внутрішній ринок нафти і нафтопродуктів (обсяги, ціноутворення) є досить чутливим до коливань на зовнішніх ринках нафти, оскільки в значній мірі залежить від постачання російської нафти та від імпорту нафтопродуктів. Важливим чинником функціонування внутрішнього ринку є економічна і політична ситуація в країні, яка формує пропозиції та попит на нафтопродукти. Ринок також чутливо реагує на сезонні коливання попиту, пов'язані з сільгоспвиробництвом.

Через коливання світових цін на нафту, перманентного зростання попиту на нафтопродукти та підвищення тарифів на їх транспортування собівартість продукції вітчизняних нафтопереробних заводів (НПЗ) останнім часом значно зросла, що, в свою чергу, спричинило зниження рентабельності переробки нафти в Україні та втрату конкурентоздатності нафтопродуктів, вироблених в Україні, (рис. 2.1).

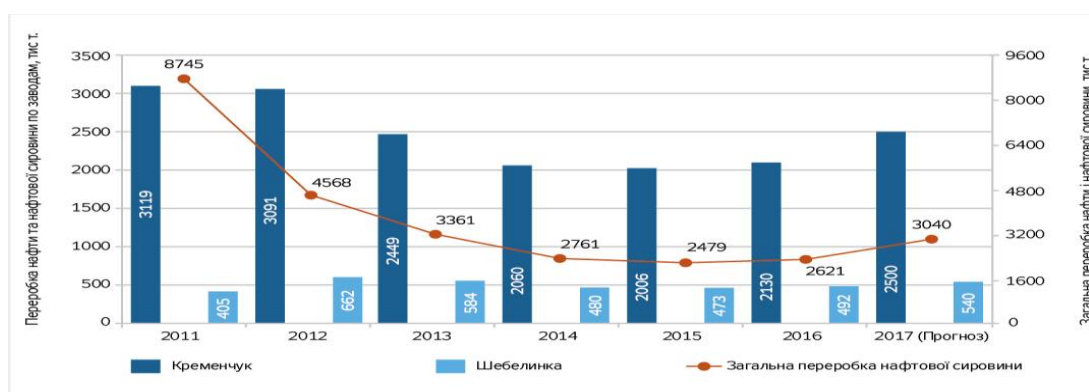

Рис. 2.1. Динаміка переробки нафти та нафтової сировини в Україні в 2011-2017рр., тис. т. [10].

За таких умов виникла загроза занепаду вітчизняної нафтопереробної галузі та збільшення залежності економіки країни від імпортних надходжень бензинів та

дизельного палива. Це обумовлює виникнення напружених і, навіть, кризових ситуацій: спостерігається розбалансування попиту і пропозицій нафтопродуктів, виникає загроза енергетичній безпеці держави. Тому питання розвитку й забезпечення стабільності ринку нафти і нафтопродуктів має зайняти одне із пріоритетних місць порядку денного в енергетичній політиці України.

Щорічний власний видобуток нафти в Україні на сьогодні складає лише 3-4 млн т, (так, у 2016 р. видобуток нафти склав 3,265 млн т, газового конденсату – 1,077 млн т, за даними Держкомстату), що покриває приблизно 15 – 18 % потреби країни в нафті. Сьогодні приріст видобування нафти можливий за рахунок розробки найбільш глибоких шарів вже відомих родовищ (особливо Передкарпаття), відкриття нових родовищ (зокрема, в Дніпровсько-Донецькій западині) та освоєння шельфів Чорного й Азовського морів. При цьому необхідно врахувати, що в колишньому СРСР переважно добували тільки 30—40 % геологічних запасів родовищ, а в країнах з високим рівнем технології віддача шарів досягає 70—80 % [8].

Останні роки в Україні спостерігалось постійне скорочення фінансування геолого-розвідувальних і пошукових робіт. Це пов'язане з тим, що імпорт енергоносіїв дає певним комерційним структурам величезні прибутки і швидко віддачу. Натомість вкладати кошти у розвиток видобутку є справою ризикованою, його окупність розтягується на роки. Із-за недостатнього фінансування та складних і суперечливих умов залучення закордонних інвесторів темпи освоєння вуглеводневих ресурсів українського сектора акваторій Чорного і Азовського морів є незадовільними. До проблем нафтовидобування слід також віднести збитковість від експлуатації західних родовищ (щомісячні збитки становлять близько 48 млн грн.). Ці родовища стали фінансово не вигідними після зростання рентної плати на нафту і газовий конденсат з 1 січня 2007 р.

Україна має потужну магістраль нафтопроводів загальною довжиною 4766,1 км, експлуатацію якої здійснює ВАТ «Укртранснафта», (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Потужність магістральних нафтопроводів України[11]

Назва нафтопроводів	Проектна потужність, млн.т/рік	Фактична потужність, млн.т/рік
Самара-Лисичанськ	90,0	62,0
Мічуринськ – Кременчук	18,0	18,0
Мозир– Броди	34,0	28,0
Снігурівка – Одеса	13,2	16,2
Лисичанськ–Тихорецьк	30	16,8
Броди–Держжордон	25,0	24,7

Річна пропускна спроможність системи для транзиту нафти з території РФ становить: на вході 114 млн тонн, на виході - 56,3 млн тонн. Однак термін експлуатації нафтопроводів складає від 23 до 47 років і 90 % з них відпрацювали свій амортизаційний період. Обладнання нафтотранспортної системи, хоча й утримується в надійному стані, є морально застарілим, потребує заміни або модернізації, додаткових експлуатаційних витрат.

Географічне розташування України дозволяє задіяти різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами з інших регіонів світу (Азербайджану, Казахстану, країн Близького і Середнього Сходу та ін.), при цьому суттєво посиливши свою транзитну роль з доставки нафти до важливих ринків збуту в Європі.

Велике значення для диверсифікації джерел нафтопостачання на НПЗ і розвитку транзитних можливостей має проектне (аверсне) використання нафтопроводу „Одеса – Броди” для прокачування каспійської нафти до Європи.

Отже, Україна може зберегти статус важливого нафтотранспортного коридору для Європи, але для цього необхідно модернізувати свої нафтотранспортні системи та проводити послідовну більш гнучку та ефективну політику співробітництва з постачальниками та споживачами нафти.

Загалом ринок нафтопродуктів є найбільш конкурентним та найменш регульованим між інших енергетичних ринків (газу, вугілля).

Фактично за півроку розвитку франчайзингової системи 15% всіх українських АЗС структурувалося навколо джоберських програм «ТНК-Україна»,

«Лукойл-Україна» та «Славнефть». Це непоганий показник динаміки, коли врахувати, що й інші виробники зібрали навколо себе певну кількість бензоколонок.

За найскромнішими підрахунками, близько 3800 АЗС із трохи більше 6000, працюють у тісному контакті з вітчизняними виробниками пального.

Ціни на сирю нафту і нафтопродукти в Україні не регульовані, хоча внутрішній ринок сирої нафти не є цілком конкурентним. Внутрішній ринок нафти визначеною мірою захищений через обмеження на експорт і реекспорт. Крім того, велика частина сирої нафти експортується в Україну компаніями, що входять до складу вертикально інтегрованих компаній, залученими до переробки і розподілу. Отже, ціни на сирю нафту встановлюються компаніями відповідно потребам бізнесу (оптимізація прибутку і податків), а не самим ринком.

3. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів і нафти України

Нарощування обсягів власного видобутку нафти стримується такими негативними факторами, як вичерпання достовірних нафтових запасів, важка доступність розробки родовищ (дві третини запасів розташовані на глибинах більш 2,5 км), технологічна відсталість нафтовидобувної промисловості, недостатні обсяги розвідувального буріння, зволікання з пошуком і освоєнням нових родовищ, зокрема на шельфі Чорного і Азовського морів.

На підвищення ефективності переробки нафти негативно впливають такі фактори, як фізичне зношення та технологічна відсталість основних фондів нафтопереробки, відсутність відповідного фінансування та стимулювання проведення реконструкції та модернізації виробництва, значна залежність НПЗ від монопольних поставок нафти із Росії та скорочення обсягів поставки, низька конкурентоздатність продукції НПЗ, яка не відповідає європейським стандартам якості.

Щодо надходження інвестицій, то існуючий інвестиційний клімат не заохочує прихід інвесторів у галузь. Адміністративні процедури є обтяжливими, особливо для іноземних компаній, відсутні гарантії отримання ліцензії на виконання робіт (пошук і розробка нових родовищ). Не працює на практиці Закон «Про угоди про розподіл продукції» й інші закони цієї сфери. Іншими факторами стримування приходу зовнішніх інвестицій є: зміна правил гри при зміні уряду, погрози щодо перегляду результатів ліцензійного конкурсу, нестабільність законодавства, недостатня незалежність судової системи, корупція і протекціонізм, політична нестабільність в країні й ін.

До загальних проблем, вирішення яких заважає удосконаленню ринку нафти і нафтопродуктів та його відповідності загальноєвропейським вимогам, слід також віднести наступні проблеми:[4, с.8-11]

- несприятлива ситуація та умови для надходження інвестицій;
- неефективність системи державного регулювання діяльності суб'єктів ринку;

- недосконалість механізмів ціно- та тарифоутворення;
- недостатня державна й корпоративна наукова підтримка галузі та масовий відтік українських фахівців за кордон;
- недотримання екологічних норм та стандартів в нафтопереробній галузі;
- невідповідність чинного законодавства європейським стандартам.

Отже, проблема створення сприятливих умов для розвитку вітчизняної нафтовидобувної і нафтопереробної галузі, потребує нагального розв'язання.

Переробка нафти та розподіл нафтопродуктів є єдиними елементами українського енергетичного сектору, які мають розвинену конкуренцію та ринкові ціни. Однак в галузі існує низка проблем. Більшість продукції українських НПЗ не відповідає міжнародним стандартам, екологічним вимогам та попиту українського ринку: виробляється забагато мазуту і дуже мало бензину. Низький рівень глибини переробки нафти на українських НПЗ та низька якість нафтопродуктів є перешкодою для диверсифікації постачання нафти та підвищення енергетичної ефективності. Нафтопереробна галузь працює не на повну потужність, за останні роки потужність НПЗ України використовувалася тільки на 20—30 % при середньосвітовому рівні 87 %.

Незважаючи на достатні потужності нафтопереробки, в Україні на ринку нафтопродуктів періодично виникає криза, особливо в період осінніх та весняних польових робіт. Ознаками кризового стану в нафтопереробній галузі є зменшення обсягів переробки нафти, коливання цін та зниження якості нафтопродуктів. Наслідком цього є те, що під час кризи пального Україна вимушена імпортувати його з інших країн. Це призводить до скорочення прибутку від реалізації вироблених нафтопродуктів, позбавляє українські НПЗ важливого джерела фінансування інноваційного розвитку. У той же час за рахунок споживачів нафтопродуктів в Україні їх імпортери з Білорусі, Росії, Литви та інших країн збільшують рентабельність своїх НПЗ, інвестують чистий прибуток у їх розвиток, поповнюють бюджети своїх країн.

Іншою мотивацією для ввозу нафтопродуктів (моторного палива) з-за кордону є невідповідність вітчизняної продукції екологічним вимогам згідно з

європейськими стандартами. Для вітчизняних нафтопереробних заводів виробництво нафтопродуктів європейського рівня - це питання значних інвестицій у технологічне оснащення та реконструкцію. Тобто наразі - це питання часу. Сьогодні найближчими до України виробниками бензину євро-стандарту є Прибалтика, Білорусь, Румунія та Польща. Звідти й імпортується пальне стандарту Євро-3 і Євро-4 в нашу мережу АЗС.

Для забезпечення розвитку власної ресурсної нафтової бази й підвищення ефективності видобутку і транспортування нафти в Україні слід:[7, с.5-8]

- збільшити фінансування геологорозвідувальних робіт й обсяги пошуково-розвідувального буріння на нафту та забезпечити щорічний приріст розвіданих запасів нафти з газоконденсатом відповідно до Енергетичної стратегії України до 2030 р.;

- створити законодавчі умови для підготовки нафтоносних об'єктів та виявлення нових об'єктів (зокрема, на шельфі Чорного і Азовського морів);

- оптимізувати процеси видачі ліцензій та дозволів на розробку родовищ та видобуток нафти, застосовувати прозорі та конкурентні тендерні процедури видачі ліцензій з одночасним посиленням контролю за виконанням умов ліцензій;

- запровадити необхідні регуляторні акти для забезпечення реальної дії Закону України „Про угоди про розподіл продукції”, з метою збільшення приватних інвестицій у видобуток нафти;

- розробити і прийняти програму енергозбереження у нафтогазовій галузі;

- легалізувати „тіньовий” видобуток нафти та побудувати державну систему контролю над власними нафтовидобувними компаніями;

- укласти взаємовигідні контракти на видобуток нафти державними компаніями за межами України;

- прийняти зміни до Закону України «Про рентні платежі за нафту, природний газ і газовий конденсат», які встановлюють ефективні ставки та порядок сплати платежів, що сприятиме підвищенню рівня видобутку нафти;

- залучити міжнародні організації до реалізації в Україні інвестиційних проектів, спрямованих на поліпшення експлуатаційних характеристик вітчизняної нафтотранспортної систем.

Для підвищення ефективності переробки нафти та якості нафтопродуктів, покращення екологічного стану галузі необхідно здійснити наступні заходи:

- розробити Концепцію реконструкції і модернізації нафтопереробних заводів та розвитку нафтопереробної галузі; при цьому, скориставшись досвідом провідних західних нафтових компаній та залучивши для наукового супроводження галузеві інститути, застосувати принципово нові схеми розвитку НПЗ, інноваційні для вітчизняної нафтопереробки;

- використати сучасні ринкові механізми стимулювання залучення інвестицій в галузь, зокрема законодавчо скасувати мито і ПДВ на імпортоване устаткування, впровадження якого зможе збільшити обсяг і глибину переробки нафти;

- модернізувати діючі українські НПЗ (НПК „Галичина”, „Нафтохімік Прикарпаття” та Кременчуцький), для того, щоб збільшити показники переробки нафти до рівня глибокої схеми, тобто до 90-95 %;

- оптимізувати структури виробничих потужностей НПЗ шляхом скорочення потужностей установок первинної переробки і впровадження нових установок вторинної переробки, які орієнтовані на інноваційні технологічні процеси: легкого крекінгу, флюїдкаталітичного крекінгу, сповільненого коксування, гідрокрекінгу й ін., а також з максимальним використанням можливостей автоматизації управління підприємством і виробництвом та переваг інформаційних технологій;

- запровадити нові стандарти та екологічні норми „Євро” на моторні палива, що відповідають вимогам стандартів Євросоюзу;

- проводити дослідження та контроль за дотриманням природоохоронного законодавства на виробництвах нафтопродуктів, АЗС, нафтобазах та інших об'єктах;

- гармонізувати національні стандарти та методи випробування нафтопродуктів, що обумовлено впровадженням з 2008 р. ДСТУ на автомобільні палива, що відповідають вимогам Євро-3 і Євро-4;
- налагодити випуск альтернативних, більш екологічно чистих видів палив;
- створити випробувальні центри та лабораторії, відповідно оснащені, для проведення повної перевірки якості автомобільних палив, імпорт яких складає частку від 30 до 60 % від обсягів їх споживання;
- посилити державний контроль та ввести кримінальну відповідальність за створення паливних сурогатів на численних міні-заводах;
- розробити оптимальний баланс постачання та споживання моторного палива (бензин, дизельне паливо, біопаливо) на основі аналізу попиту і пропозицій на ринку;
- впровадити механізми постійного моніторингу і прогнозування ситуації (цін і ресурсів) на ринку нафтопродуктів шляхом створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи збору, накопичення і узагальнення даних;
- розробити стандарти щодо правил зберігання, реалізації та обліку моторних бензинових сумішей, а також здійснити реконструкцію автозаправних станцій та нафтобаз для впровадження цих сумішей (біопалива);
- розробити техніко-економічне обґрунтування щодо економічної доцільності й можливості будівництва в Україні нового НПЗ.

З метою забезпечення стабілізації ринку нафти і нафтопродуктів, приросту інвестицій в галузь, посилення регулюючого державного впливу на процеси нафтопостачання та ціноутворення на нафтопродукти необхідно здійснити наступні заходи: [4, с.8-11]

- стабілізувати законодавчу базу, що стосується оподаткування видобутку і торгівлі нафтою і нафтопродуктами, зокрема оптимізувати митні ставки;
- створити умови сприятливого правового і політичного середовища для реалізації інвестиційних проектів у галузі;
- забезпечити державну підтримку учбових закладів, які займаються підготовкою фахівців для нафтопереробної галузі;

- забезпечити відповідність енергетичної політики цілям Європейської енергетичної Хартії, приведення галузі у відповідність до європейських нормативів;

- створити стратегічний резерв нафти і нафтопродуктів в 90-денних обсягах для попередження кризових ситуацій (для цього необхідно підготувати необхідну законодавчу базу та вибрати підхід та механізм створення стратегічного резерву, визначити механізм розподілу витрат на створення резерву між державою та нафтовими компаніями з урахуванням поточної ціни світового ринку нафти).

Отже, Україна обдарована багатими природними ресурсами, має значний внутрішній виробничий потенціал, а також одну з найбільших у світі нафто- та газотранзитних інфраструктур. Завдяки своєму стратегічному розташуванню між постачальниками нафти та газу з Росії, Центральної Азії та Каспійського басейну та споживачами Європи Україна також є ключовою транзитною країною. Цілком ясно, що Україна має базу для забезпечення як власної енергетичної безпеки так і політичної та економічної інтеграції в Європу. Питання у тому, чи зможе Україна найближчими роками зробити кроки, що перетворять цей величезний потенціал на її енергетичну безпеку. За умови правильного політичного вибору та наявності довгострокової енергетичної стратегії Україна має у своїх руках всі ресурси, необхідні для успіху.

Висновки

Питання розвитку ринку нафти та нафтопродуктів є актуальним на сьогоднішній день та потребує подальшого аналізу. Формування взаємозв'язків та визначення рівня розвитку країн тісно пов'язано із споживанням енергії. На підставі проведеного аналізу розвитку ринку нафти та нафтопродуктів можна зробити такі висновки.

- Нафтові кризи XX—XXI сторіч призвели до підвищення цін на рідке паливо й інші енергоносії, що вплинуло на спрямування основних коштів у розвиток сектора видобутку, зменшенню залежності економіки країн Заходу від споживання нафти.

- Частка нафти в загальному споживанні енергоресурсів постійно зростає, спостерігається тенденція перевищення попиту над пропозицією. Приріст споживання нафти буде спостерігатися як в індустриальних державах, так і в країнах, що розвиваються. Основну частину додаткового попиту забезпечуватимуть виробники ОПЕК.

- Існує можливість обмеження інвестувань у видобуток нафти з боку міжнародних нафтових компаній через неможливість доступу до основних сировинних запасів, що викликано боротьбою за ресурси за умов зростання попиту, серйозними зривами поставок нафти. Загострення боротьби за ресурси може призвести до безпрецедентного використання запасів нафти.

- Україна має досить вигідне геополітичне становище та є транзитною державою. Сучасну систему нафтопроводів України необхідно довести до стану, який відповідає міжнародним стандартам. Для забезпечення національної безпеки держави і створення умов для стабільної роботи та розвитку ПЕК необхідно диверсифікувати джерела надходження нафти. Географічне розташування України дозволяє залучити різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами з Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, країн Близького і Середнього Сходу, при цьому суттєво посиливши роль держави-транзитера між країнами каспійського регіону та важливими ринками збуту в Європі.

- Для розвитку нафтового та нафтопереробного бізнесу України характерним є формування інтеграційних угруповань шляхом «знизу — догори». В Україні необхідно поширювати інтеграційні процеси за допомогою об'єднання основних циклів функціонування ринку нафти та нафтопродуктів (видобуток нафти, включаючи і нафту власного видобутку, транспортування, переробка та збут нафтопродуктів). Нафтопереробний бізнес може розвиватися та ефективно функціонувати за умов відсутності необґрунтованого політичного впливу та контролю.

Щодо України, то на сьогодні вона має досить велику перспективу розвитку на нафтовому ринку. Для цього їй потрібно використати свій транзитний потенціал, і головним напрямком має стати транспортування арабської нафти до країн Західної Європи. Щоб бути незалежним від Росії, необхідно забезпечити енергетичну безпеку країни, тобто, в першу чергу, почати пошук нових партнерів-постачальників нафти. З окремими країнами переговори вже ведуться, і, будемо сподіватися, що найближчим часом ми зможемо стабілізувати стан національної економіки.

Найважливішим завданням сьогодення України для забезпечення її виживання як суверенної держави та повноцінної участі у міжнародних відносинах є вибір ефективної моделі розвитку, розробка стратегії та системи національної безпеки, які мають бути адекватними геополітичній ситуації, що склалася. Важливе місце у вирішенні цих проблем займають питання створення умов для ефективної роботи та розвитку українського паливно-енергетичного комплексу (ПЕК).

Список використаних джерел

1. Близнюк Н. Нафта: дорожчала і дорожчає. Що далі? // Україна і світ сьогодні. - 2011. - №43
2. Блій Г., Муллер П. Географія: світи, регіони, континенти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О.Шабля. – К.: Либідь, 2014. – 740 с.; іл.
3. Географія України Карта корисних копалин: Атлас. – К. 2011
4. Дорожкіна М. Ринок нафти та нафтопродуктів України: проблеми розвитку та регулювання // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2016. – № 85. – С. 8-11.
5. Карасьов В., Сухих О. Постіракський енергетичний порядок: від біополярності до енергогегемонії // Україна і світ сьогодні. – 2014. - № 31
6. Маначинський О. Нафта: гра на пониження // Україна і світ сьогодні. – 2016. - № 25
7. Сакс Д. Наше енергетичне майбутнє// Ukraina Business. – 2011. - № 46
8. <http://www.opec.org>
9. <http://www.oecd.org>
10. <http://www.dt.ua>
11. <http://www.gasunion.org.ua>